

Avoimen julkaisemisen palvelukeskus -hanke 2017–2019

LOPPURAPORTTI

MARJO KUUSELA

Avoimen julkaisemisen palvelukeskus-hanke 2017–2019 – Loppuraportti (2020)

Marjo Kuusela

Sisällysluettelo

Hankkeen tiivistelmä	2
Hankkeen perustiedot	3
Hankkeen aikana kehitetyt palvelut	4
Kirjoittajamaksupalvelut (APC- ja BPC-maksut)	4
Esimerkki: yhden sopimuksen elinkaari – Taylor & Francis.....	5
Päätelmiä kirjoittajamaksualennuksista.....	6
Tuki tutkijoille	7
Helsinki University Press (HUP)	7
Vuosi 2017	8
Vuosi 2018	8
Vuosi 2019	9
Helda Open Books	9
Monografiat avoimiksi -sivuhanke	10
Editori-palvelu	10
Hankkeen jälkeen: Jatkotoimenpiteitä ja ehdotuksia	11
Ehdotus kirjoittajamaksujen hallinnoinnista	12
Muutos kirjastotyössä	13
Hankkeen tilaisuudet, esitykset, julkaisut ja osallistumiset konferensseihin ja seminaareihin	14
Esitykset ja hankkeen järjestämät tilaisuudet	14
Osallistuminen konferensseihin ja seminaareihin, työ- ja opintomatkat.....	14
Sisäiset koulutukset kirjastolaisille hankkeen aikana	15
Kirjastolaisten julkaisuja	16
Liitteet.....	16

Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja (2020). <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/26531>. Tämä julkaisu (teksti) on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen Julkinen -lisenssillä ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)).

Kannen kuva: Tuomas Uusheimo

Hankkeen tiivistelmä

Avoimen julkaisemisen palvelukeskus -hanke toteutettiin vuosina 2017–2019. Hankkeen rahoittaja oli Helsingin yliopisto ja hankkeen toteuttivat Helsingin yliopiston kirjasto ja Gaudeamus-kustantamo. Hankkeen tavoitteet olivat:

- rakentaa avoin tiedekustantamo Helsinki University Press (HUP),
- luoda kirjoittajamaksujen hallinnointimalli,
- koota, uudistaa ja luoda uusia avoimen julkaisemisen tukipalveluita osaksi keskuksen toimintaa.

Tässä raportissa kerrotaan hankkeen vaiheista, tuloksista ja jatkotoimenpiteistä. Hankkeessa luotiin useita uusia palveluja ja käytäntöjä. Lyhyt tiivistelmä tuloksista:

- **Avoin tiedekustantamo Helsinki University Press (HUP) aloitti toimintansa**
Kustantamoa rakennettiin 2017–2019 ja ensimmäiset julkaisut ilmestyivät tammikuussa 2020. Kustantamon asema vakiinnutettiin keväällä 2019, jolloin yliopisto päätti, että HUP on yliopiston kirjaston alainen elin, jonka toiminnan käytännön toteutuksesta vastaa Gaudeamus.
- **Kirjoittajamaksupalvelut (APC- ja BPC-maksut)**
Hankkeessa luotiin sujuvat käytänteet artikkelien (APC = Article Processing Charges) ja kirjojen (BPC = Book Processing Charges) kirjoittajamaksupalveluille. Hankkeen jälkeen palvelut ovat osa kirjaston hankinta- ja lisensointityötä: kirjasto hoitaa keskitetysti yliopistolaisten kirjoittajamaksuja, neuvottelee maksuihin alennuksia ja seuraa tilaus- ja julkaisumaksuja.
- **Julkaisualustapalvelut: Helda Open Books ja Editori**
Hankkeessa kehitettiin nykyistä Helda-julkaisuarkistoa sekä luotiin työkäytänteet ja palvelukonsepti avointen kirjojen julkaisemiseksi Heldassa eli Helda Open Books -konsepti. Hankkeessa valmisteltiin avointen lehtien Editori-julkaisualustapalvelua, jota pilotoidaan projektina kolmen vuoden ajan vuosina 2020–2022.
- **Julkaisemisen tuen tehtävät määriteltiin ja asiantuntijuutta vahvistettiin**
Avoimen julkaisemisen kenttä elää voimakkaasti, uusia tehtäviä syntyy ja uudenlaista osaamista tarvitaan. Kirjaston rooli muuttuu kohti julkaisemisen tukemista. Hankkeessa kehitettiin julkaisutietojen ja kokoelmahallintatietojen analytiikkaa, perehdyttiin tieteellisen julkaisemisen käytänteisiin (mm. pysyvät tunnisteet, CC-lisenssit), kehitettiin neuvontatyötä, päivitettiin kirjaston aineistopolitiikka sisältämään avoin julkaiseminen ja vahvistettiin kirjastolaisten asiantuntijuutta kouluttautumalla digitaaliseen julkaisemiseen. Lisäksi hankkeen työntekijät lisäsivät kirjaston muiden työntekijöiden osaamista jakamalla heille avoimen tieteen ja julkaisemisen tietotaitoaan koulutuksilla. Hankkeessa verkostoiduttiin kansallisesti ja kansainvälisesti.

Lisätietoja hankkeesta saa kirjastossa Marjo Kuuselta (marjo.kuusela@helsinki.fi) ja Helsinki University Pressin osalta Leena Kaakiselta (leena.kaakinen@gaudeamus.fi) ja Aino Rajalta (aino.rajala@helsinki.fi).

Hankkeen perustiedot

Kirjaston johtoryhmän ja hankkeen ohjausryhmän hyväksymän projektisuunnitelman mukaan (kts. liitteet):

Hankkeessa toteutetaan yliopiston avoimen julkaisemisen palvelukeskus, rakennetaan avoin Helsinki University Press -julkaisusarjakokonaisuus (HUP) ja otetaan käyttöön avoimen julkaisemisen mahdollistava julkaisualusta. Avoimen julkaisemisen palvelukeskus kehittää Helsingin yliopiston tutkijoiden avoimen julkaisumaksujen hallinnoinnin toimintamallin ja niveltää muut avoimen julkaisemisen tukipalvelut osaksi keskuksen toimintaa.

Avoimen julkaisemisen palvelukeskus (engl. *University of Helsinki Open Access Hub*) -hanke toteutettiin vuosina 2017–2019. Sen rahoittaja oli Helsingin yliopisto ja sen toteuttivat Helsingin yliopiston kirjasto ja Gaudeamus-kustantamo. Projektin omistaja oli ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen ja hanke toteutettiin kirjaston saatavuuspalvelujen kokonaisuudessa.

Hankkeen ohjausryhmään kuuluivat:

- Kustannusjohtaja Leena Kaakinen
- Ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen
- Palvelujohtaja Marja Hirn
- Dekaanin Ismo Dunderberg (poissa syksy 2018–keväät 2019)
- Professori Markku Löytönen
- Tutkimushallinnon asiantuntija Eeva Nyrövaara (vuoden 2018 marraskuuhun saakka)
- Tutkimushallinnon asiantuntija Tiina Käkelä (5/2019 alkaen)
- Yliopistonlehtori Simo Kyllönen (11/2018 alkaen).

Projektikoordinaattoreina toimivat Marjo Kuusela Helsingin yliopiston kirjastosta ja Aino Rajala Gaudeamuksesta.

Ohjausryhmä kokoontui 12 kertaa ja hyväksyi projektin vuosittaisen rahankäyttö- ja toimintasuunnitelman. Ohjausryhmän dokumentit koottii jaetulle wikialueelle.

Hankkeen aikana työ dokumentoitiin kirjaston wikisivustolle, jossa on työohjeita ja yksityiskohtaisempia tietoja hankkeen kulusta, tapahtumista ja työvaiheista.

Kirjaston sisäiseen työryhmään kuuluivat Marjo Kuuselan lisäksi Kimmo Koskinen, Markku Roinila, Päivi Lammi, Heidi Wiikla ja Marja Moisio. Työryhmä konsultoi kirjaston asiantuntijoita mm. järjestelmä-, metadata- ja viestintäasioissa. Yliopistopalveluiden Pirkko Tokat ja Tarja Hämäläinen toimivat asiantuntijoina hankkeen talousasioissa. Marjo Kuusela raportoi kirjaston johtoryhmälle hankkeen etenemisestä, ja hanketta esiteltiin kirjaston sidosryhmille neuvottelukuntien ja johtokunnan tapaamisissa.

Avoin julkaiseminen vaikuttaa kirjaston hankintapolitiikkaan ja budjettiin. Hankkeen tuoman tiedon perusteella kirjaston avointen aineistojen hankinnan ja kokoelmatyön politiikkaa päivitettiin syksyllä 2019.

Hankkeen aikana kirjaston henkilökunnalle annettiin koulutusta avoimesta tieteestä ja julkaisemisesta sekä tehtiin arvioita tarvittavasta asiantuntijuudesta ja kehitystarpeista.

Hankkeen työntekijät verkostoituivat uudella tavalla kirjaston sisällä ja kansallisten ja kansainvälisten yliopistokirjastojen kanssa. Hankkeesta kerrottiin myös kirjastoalan opiskelijoille.

Hankkeen aikana kehitetyt palvelut

Hankkeessa kehitettiin kirjaston toimialaa kohti julkaisemisen tukipalveluja ja jäsennettiin kirjaston avoimen julkaisemisen palveluita, joita ovat:

- Avoimen julkaisemisen kirjoittajamaksupalvelut
- Avoimen julkaisemisen neuvonta
- Julkaisuarkisto ja -alustapalvelut:
 - Rinnakkaistallennuspalvelu
 - Helda Open Books
 - Editori – lehtien OJS-pohjainen (Open Journal Systems) julkaisualusta
- Helsinki University Press (HY:n avoin tiedekustantamo) yhdessä Gaudeamuksen kanssa.

Yliopiston julkaisupalvelutarjonnan voi tiivistetysti kuvata näin:

HELSINKI UNIVERSITY PRESS (HUP)	HELDA OPEN BOOKS	EDITORI
<ul style="list-style-type: none"> • Tiedekustantamo, taustalla Gaudeamus ja kirjasto • Vertaisarvioituja avoimia kirjoja ja lehtiä kansainväliselle yleisölle • Tekijät Suomesta ja ulkomailta • Englanninkielisiä teoksia • Ammattimainen editointi, ulkoasu ja levitys • HUPin henkilökunta vastaa prosessista • Profiili painottuu humanistis-yhteiskuntatieteisiin, myös muita aloja • Ei kirjoittajamaksuja tutkijoille; HUPin rahoitus kattaa osan kuluista ja osa katetaan tapauskohtaisesti (institutionaalinen rahoitus) • CC-lisenssi ja pysyvät tunnisteet: ISBN-numero ja DOI-tunniste • Ensimmäiset kirjat alkuvuonna 2020 • Julkaisut avoimesti saatavilla PDF/HTML/ePub-muodoissa sekä painettuina maksusta • Julkaisut kuvaillaan tietokantoihin ja ne saavat pitkäaikaisen säilytyspaikan • Hyvä näkyvyys, latausmäärät saatavilla, altmetriikkatyökalut • https://hup.fi 	<ul style="list-style-type: none"> • Helsingin yliopiston kirjaston palvelu yliopiston tutkijoille • Mahdollisuus julkaista avoimesti opinnäytteitä, kirjoja, sarjoja, artikkeleita • Kokoelma kiinnostavia tutkimukseen liittyviä teoksia, oppikirjoja, klassikoita eri aloilta • Kirjasto auttaa ja neuvoo julkaisemisessa • Julkaisemiseen ei liity kuluja • Julkaisut avoimesti saatavilla kirjaston ylläpitämässä yliopiston julkaisuarkistossa (DSpace, Helda) • CC-lisenssi ja pysyvät tunnisteet: ISBN-numero ja DOI-tunniste • Julkaisut kuvaillaan tietokantoihin ja ne saavat pitkäaikaisen säilytyspaikan • Teos leviää ja näkyy hyvin hakukoneille • Saatavilla myös latausmäärät ja altmetriikkatyökalut (Altmetric; PlumX) • Some-jakopainikkeet • https://helda.helsinki.fi/handle/10138/302626 	<ul style="list-style-type: none"> • Helsingin yliopiston kirjaston palvelu yliopiston tutkijoille ja opiskelijoille • Mahdollisuus toimittaa ja julkaista tieteellisiä avoimia lehtiä • Kirjasto auttaa ja neuvoo julkaisualustan käyttöönotossa (Open Journal Systems) • Tekijä vastaa itse taiton järjestämisestä • Julkaisemiseen ei liity kuluja • Lehdet avoimesti saatavilla kirjaston ylläpitämällä julkaisualustalla • Voi käyttää myös julkaisukäytäntöjen opetukseen ja harjoitteluun esimerkiksi tohtorikoulujen seminaareissa; voidaan opetella toimitus- ja vertaisarviointikäytäntöjä • Vertaisarvioidut artikkelit saavat tunnisteiden • Artikkelit julkaistaan CC BY -lisenssillä • Google Analytics-tilastot saatavilla • https://journals.helsinki.fi/

Seuraavaksi esitellään tarkemmin hankkeessa kehitettyjä palveluja: kirjoittajamaksupalveluja, Helsinki University Press -kustantamoa ja julkaisupalveluja.

Kirjoittajamaksupalvelut (APC- ja BPC-maksut)

Helsingin yliopiston tapaisessa suuressa tutkimusintensiivisessä yliopistossa kustantajien erilaisten kirjoittajamaksu mallien ja työprosessien määrä on suuri ja niihin menee paljon tutkijoiden, kirjaston ja taloushallinnon työaikaa.

Hankkeen aikana kirjasto selvitti maksettujen kirjoittajamaksujen prosessia ja kuluja yhteistyössä yliopistopalvelujen (YPA) kanssa, ja loi samalla mallia maksujen hallinnointia ja raportointia varten.

Helsingin yliopistossa kirjoittajamaksujen laskuja käsitellään ja maksetaan monilta vastuualueilta. Vuonna 2016 aloitettiin kirjoittajamaksujen koodaaminen SAP-järjestelmään. Hankekauden aikana Helsingin yliopistossa ei ollut erillistä rahastoa, josta tutkijat olisivat saaneet tukea artikkeleita koskeviin APC-maksuihin (Article Processing Charges) ja kirjoja koskeviin BPC (Book Processing Charges).

Kirjastolla on sopimuksia noin 20 kustantajan kanssa kirjoittajamaksujen alennuksista tai maksujen kattamisesta kokonaan. Koska avoin julkaiseminen on uutta liiketoimintaa, kustantajat hakevat vielä omaa paikkaansa ja kokeilevat erilaisia liiketoimintamalleja. Erilaisten mallien vertailu ja mallista toiseen vaihtaminen siirtymävaiheineen tuottaa työtä kirjastolle ja vaikeuttaa sopimusten vertailua.

Muutamat tiedekunnat ovat varanneet rahaa APC-maksuihin ja luoneet kriteerejä tuen saannille. Vuosina 2017–2018 kirjasto selvitti, millaisia tukirahastoja eri tiedekunnilla oli avoimeen julkaisemiseen. Selvityksen mukaan tutkijoille on ollut epäselvää, mistä kaikkialta he voisivat tukea saada ja millä kriteereillä.

Hankkeessa kerättiin yliopiston kirjoittajamaksutietoja vuosilta 2017–2019; vuoden 2017 osalta tietojen keruu aloitettiin kesken vuoden ja ne ovat puutteelliset. Vuodet 2018–2019 antavat realistisemmän kuvan kirjoittajamaksuista:

- 2018: yht. 1,34M€ (josta kirjaston kautta 26 %) + kirjaston tilausmaksuissa menevät kirjoittajamaksut, jotka tiliöity kausijulkaisutilauksiin.
- 2019: yht. 1,35M€ (josta kirjaston kautta 32 %) + kirjaston tilausmaksuissa menevät kirjoittajamaksut, jotka tiliöity kausijulkaisutilauksiin.

Vuonna 2018 kirjasto käsitteli 551 APC-maksua/OA-artikkelia, joihin oli neuvoteltu alennus tai maksuttomuus. Vuonna 2019 kirjasto käsitteli 632 OA-artikkelia: artikkelien määrä nousi vuoteen 2018 verrattuna 15%.

Samat suuret kansainväliset kustantajat – Elsevier, Informa (Taylor & Francis), Springer Nature, Wiley, Oxford University Press – toistuvat vuosien 2016–2019 raporteissa, järjestys vain hieman vaihtelee. Open Access -kustantajista Frontiers nousi vuonna 2018 esiin selkeästi suurimpana.

Suurten kustantajien lisäksi raporteista saadaan tietoa monista pienemmistä ja uusista, nousevista julkaisupaikoista, kustantajista, tieteellisistä seuroista ja yksittäisistä lehdistä, joihin julkaisu- tai kirjoittajamaksuja on maksettu.

Julkaisemiseen liittyviä tietoja, kuten kustannuksia, julkaisumääriä, aineistojen käyttölukuja ja julkaisukanavien arviointia, tarvitaan avoimen julkaisemisen johtamisessa, suunnittelussa ja raportoinnissa.

Uusien, transformatiivisten (tilausmaksut ja julkaisumaksut yhdistävien) sopimusten evaluointia voidaan tehdä vasta hankkeen jälkeen.

Esimerkki: yhden sopimuksen elinkaari – Taylor & Francis

Hankkeessa seurattiin kansallisen FinELib-kirjastokonsortion suuriin lehtipaketteihin (ns. Big Deal) kuuluvien sopimusten OA-elementin hyödyntämistä. Hyvä esimerkki Big Deal -sopimuksen elinkaaresta on Taylor & Francis -kustantamon kanssa solmittu sopimus. Se oli ensimmäinen Big Deal -sopimus, jonka kirjoittajamaksuja maksettiin kirjaston hankintabudjetin erillisestä projektirahasta.

Sopimus koski 2200 hybridilehteä. Kirjoittajamaksun alennus oli 60 %. HY:n tutkijat julkaisivat Taylor & Francisin lehdissä vuosina 2017–2018 yhteensä 96 avointa artikkelia. Kirjastossa merkittiin vastuukirjoittajan tiedekunta tai osasto Excel-taulukkoon, jotta saatiin tarkempi kuva siitä, mille tieteenaloille/tahoille sopimus on tärkeä. Tämä helpotti ja tehosti viestintää. Kustantamon lehdissä eniten – 28 artikkelia – julkaisivat valtiotieteellisen tiedekunnan tutkijat, seuraavaksi eniten humanistisen ja kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkijat.

Taylor & Francisin kanssa käytyjen neuvotteluiden katkeaminen vuoden 2018 lopussa ja sopimukseton tila vuonna 2019 oli ennakkotapaus, jota seurasi uusi tilanne ja toimintamalli. Sopimuksen päättymisen vuoksi tutkijoiden artikkeleita uhkasi jäädä ilmestymättä, kun maksuun ei saanut enää alennusta ja kirjoittamismaksukulujen kattaminen oli epäselvää. Tällaisissa muutamissa hätätapauksissa kirjasto maksoi projektirahasta kirjoittajamaksun tutkijan puolesta. Vuoden 2019 aikana kirjasto kehitti artikkelien vaihtoehtoista saatavuutta ja otti käyttöön Copyright Centerin Get It Now-artikkeliostopalvelun (ks. [Signum-artikkeli 1/2020](#)).

Vuonna 2020 Taylor & Francisin kanssa on solmittu uusi sopimus: Helsingin yliopiston tutkijat voivat julkaista artikkelinsa ilman APC-maksua 2000:ssa lehdessä avoimena ajalla 3.6.2020–31.12.2022. Taylor & Francis -sopimus on uudenlainen, *transformatiivinen*: siinä siirrytään perinteisestä kirjaston / yliopiston maksamasta tilausmaksusta siihen, että merkittävä osa lisenssimaksua on siirretty kattamaan avoimen julkaisemisen kustannuksia.

Päätelmiä kirjoittajamaksualennuksista

Kustantajien avoimen julkaisemisen käytännöt muuttuvat aika ajoin: ne uudistavat artikkelien lähettämiseen tarkoitettuja käyttöliittymiään, ottavat käyttöön uusia hallintaliittymiä ja portaalreja, muuttavat artikkelien validointiprosesseja sekä julkaisuraportointi- ja maksukäytäntöjä. Muutoskohdat ovat virheettömiä ja työläitä sekä tutkijalle että kirjastolle.

Kirjoittajamaksualennukset ja avoimen julkaisemisen sisältävät tilaussopimukset tulisi hyödyntää kattavasti. Esimerkki onnistuneesta sopimuksen hyödyntämisestä on Springer Compact -sopimus, joka on tuottanut paljon artikkeleita ja jossa julkaisuprosessi on ollut vaivaton sekä tutkijalle että kirjastolle.

Näin ei ole käynyt kaikissa tapauksissa: Sagen, LWW:n (Lippincott, Williams & Wilkins) ja Emeraldin kanssa tehtyihin sopimuksiin liittyvien kirjoittajamaksualennusten vähäinen hyödyntäminen on varoittava esimerkki.

Etukäteen ei voi tietää, kuinka hyvin kirjoittajamaksualennuskäytäntö toimii tietyn kustantajan kanssa.

Kustantajien kirjoittajamaksualennuskäytännöissä on ristiriitaisuuksia: he eivät välttämättä kerro tutkijoille mahdollisuudesta avoimeen julkaisemiseen, vaikka sellainen onkin. Järjestelmät eivät aina ole käyttäjäystävällisiä, vaan vaikeuttavat prosessia.

Jos kustantaja ei kerro alennusmahdollisuudesta tutkijalle eikä kirjaston tiedotus ole tavoittanut tutkijaa, on vaarana, että työläästi neuvotellut edut jäävät hyödyntämättä. Muuttuvista sopimus- ja alennustilanteista tiedottaminen noin neljälle tuhannelle tutkijalle – heterogeeniselle ja muuttuvalle kohderyhmälle – onkin haasteellista. Tärkeä oikea-aikaisuus ei aina onnistu: Tutkija tarvitsee tiedon alennuksesta vähintään 6 kuukautta ennen julkaisemista.

Tuki tutkijoille

Kansallisen FinElib- konsortion sopimusten lisäksi kirjasto on myös tehnyt omia suoria sopimuksiaan kustantamojen kanssa. HY:n tutkijat julkaisevat useissa Open Access -kustantajien lehdissä, joissa kirjoittajat voivat saada alennuksia, jos HY:llä on kustantamon kanssa jäsenyys sopimus. Tutkijat ehdottavat kirjastolle jäsenyyksiä tai pyytävät kirjastoa selvittämään Open Access -kustantajien laatua ja toimintaa. Hyviä esimerkkejä näistä ovat Frontiers, Copernicus, MDPI ja BioMed Central (BMC).

Kullakin kustantajalla on oma artikkelin validointi- ja maksuprosessinsa. Prosessit voivat muuttua, kun kustantaja uudistaa palvelumalliaan tai verkkosivustoaan tai kun sopimus uusitaan.

Kaikki kustantajien kanssa tehdyt sopimukset löytyvät kirjaston ylläpitämästä ja päivittämästä kirjoittajamaksuoppaasta: https://libraryguides.helsinki.fi/kirjoittajamaksut/alennukset_artikkelit.

Kirjasto on antanut HY:n tutkijoille neuvontaa avointa julkaisemista koskevissa asioissa sähköpostitse, puhelimitse ja henkilökohtaisissa tapaamisissa. Hankkeen alusta lähtien kaikki kirjoittajamaksuihin ja avoimeen julkaisemiseen liittyvät kysymykset ohjattiin palveluosoitteeseen (hulib-apc@helsinki.fi). Vuonna 2019 osoitteeseen tuli 1498 yhteydenottoa.

Tutkijoiden esittämiä tyypillisiä tiedusteluja ja kysymyksiä olivat:

- Mitä artikkelityyppejä sopimukset kattavat?
- Voitteko hankkia / liittyä lehden X tai kustantajan X jäsenyysohjelmaan? Kuinka pian?
- Saako alennuksen/rahoituksen takautuvasti tai mistä lähtien tuen saa?
- Mistä näen mitä sopimuksia ja alennuksia kirjastolla on minkäkin kustantajan kanssa?
- Maksatteko kirjojen kirjoittamismaksuja (BPC = Book Processing Charges)?
- Teemme teemanumeroa – onko tukea mahdollista saada myös ensi vuonna?
- Olenko kelpoinen alennukseen? Mikä on tarvittava affiliaatio?
- Artikkelin jakamisen ehtoihin liittyviä kysymyksiä, esim. mikä CC-lisenssi kannattaa valita?
- Julkaisuprosessiin liittyviä kustantajakohtaisia kysymyksiä, joissa kirjasto neuvoo mm. työkalujen ja käyttöliittymien tulkitsemisessa.

Hankkeessa tehtiin kirjaston kirjoittajamaksuasoiden käsittelijöille wikiin kustantajakohtaiset ohjeet, joiden avulla palveluosoitteessa vastaava virkailija voi nopeasti tarkistaa työvaiheet ja tutkijoille annetut ohjeet pysyvät yhtenäisinä ja tasalaatuisina. Wikisivu toimii perehdytyksenä myös asiaan tutustuville.

Helsinki University Press (HUP)

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli rakentaa Helsingin yliopistolle korkeatasoinen *Helsinki University Press* - kustantamo, jonka julkaisut olisivat avoimesti saatavilla. Kustantamon toteuttajina olivat Helsingin yliopiston kirjasto sekä Gaudeamus, Helsingin yliopiston rahastojen omistama kustantamo. Gaudeamuksessa perustamista ohjasi kustannusjohtaja Leena Kaakinen, kirjastossa ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen sekä palvelujohtaja Marja Hirn.

Vuosi 2017

Projektirahoituksen varmistuttua alkuvuonna 2017 kustantamoon rekrytoitiin toimituspäällikkö Aino Rajala. Kirjastosta projektikoordinaattoriksi nimitettiin tietoasiantuntija Marjo Kuusela, ja hankkeeseen osallistui myös muita kirjaston asiantuntijoita (mm. Kimmo Koskinen ja Markku Roinila).

Hankkeelle perustettiin ohjausryhmä, johon tuolloin kuuluivat professori ja teologisen tiedekunnan dekaani Ismo Dunderberg, palvelujohtaja Marja Hirn, kustannusjohtaja Leena Kaakinen, professori Markku Löytönen, ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen, projektikoordinaattori Marjo Kuusela sekä toimituspäällikkö Aino Rajala.

Yhteistyössä Helsingin yliopiston kirjaston asiantuntijoiden kanssa kustantamo käynnisti laajan markkinaselvityksen erilaisista avoimen julkaisemisen mahdollistavista alustoista. Selvitystä varten käytiin läpi kirjojen ja lehtien avoimen julkaisemisen prosesseja kustantajan, kirjaston ja tutkijan näkökulmasta. Siinä perehdyttiin julkaisemisen teknisiin toteutuksiin, standardeihin ja muiden yliopistojen parhaisiin käytänteisiin. Tutkittiin sekä avoimen lähdekoodin järjestelmien (Public Knowledge Projectin Open Monograph Press ja Open Journal Systems) että kaupallisten toimittajien tarjoamat mahdollisuudet ja niiden hinnat.

Julkaisualusta hankittiin yliopistolle loppuvuodesta 2017 Ubiquity Pressiltä.

Hankkeen ensimmäisenä vuonna suunniteltiin työnjakoa Ubiquity Pressin ja HUPin välillä ja luotiin malli HUPin tulevaa toimintaa varten. Perehdyttiin siihen, kuinka käsikirjoitusten vastaanottaminen, vertaisarviointi, käsikirjoitusten editointi, taitto, oikoluku, markkinointi ja jakelu on organisoitu muissa vastaavissa tiedekustantamoissa. Aloitettiin tiedustelut toimitusneuvoston kokoamiseksi.

Lisäksi tilattiin avoimen tiedekustantamisen koulutus, jonka UCL Press räätälöi HUPia varten ja joka pidettiin tammikuussa 2018 (osallistujina Aino Rajala ja Leena Kaakinen).

Kustantamolle luotiin visuaalinen ilme, joka on sukua Helsingin yliopiston ilmeelle. Teetettiin tarvittavat tiedotusmateriaalit: kustantamon logo, tulevien julkaisujen kansi- ja taittopohjat, käyntikortit sekä tärkeimpänä kustantamon verkkosivut. Tutkijoille viestittiin uudesta kustantamosta sähköpostitse ja kasvokkain.

Vuosi 2018

Julkaisujen hankkimistyötä jatkettiin tapaamalla yliopiston tutkijoita eri aloilta ja kartoittamalla potentiaalisia aloja, aiheita ja tekijöitä. Mahdollisista julkaisuista neuvoteltiin useiden tahojen kanssa. Kustantamoa esiteltiin muun muassa humanistisen ja teologisen tiedekunnan tilaisuuksissa sekä eri alojen tutkimusryhmille. Julkaisujen hankkimistyön tehostamiseksi selvitettiin mahdollisuuksia rekrytoida kustantamoon julkaisukoordinaattori.

Vuoden 2018 aikana kustantamo loi oman julkaisuprosessinsa ja kehitti sen tarpeisiin asiakirjapohjia, muun muassa kirjaehdotuslomakkeen, lehtiehdotuslomakkeen, kirjasarjan ehdotuslomakkeen, tekijäohjeita, vertaisarviointiohjeita sekä kustannussopimuspohjat erilaisille julkaisuille.

Huhti–toukokuussa 2018 järjestettiin kustantamon kirjoituskutsu (*Call for Proposals*), jolla etsittiin kirjakäsikirjoituksia. Kutsun seurauksena saatiin 15 käsikirjoitusehdotusta eri aloilta (historia, kasvatustiede, filosofia, kaupunkisuunnittelu, museologia, etnografia, kirjallisuustiede).

Kevään aikana rekrytoitiin jäsenet kustantamon toimitusneuvostoon (*Academic Board*), jonka tehtävänä on vastata kustantamon julkaisupäätöksistä. Toimitusneuvosto kokoontui ensimmäistä kertaa kesäkuussa

2018. Se käsitteli kaikki kirjoituskutsun kautta tulleet käsikirjoitukset sekä muut prosessissa olevat julkaisut (kirjat, lehdet ja kirjasarjat) ja teki ensimmäiset julkaisupäätökset syyskuussa 2018.

Kustantamo loi vertaisarviointikäytännöt ja järjesti sisään tulleiden käsikirjoitusten ja julkaisuehdotusten vertaisarvioinnin pääosin kansainvälisten asiantuntijoiden avulla.

Kustantamon viestintää vahvistettiin ottamalla käyttöön Twitter-tili keväällä 2018 sekä viestimällä laajasti kirjoituskutsusta ja toimitusneuvostosta.

Kustantamon julkaisualusta ja siihen liittyvät verkkosivut otettiin käyttöön marraskuussa 2018 yhteistyössä Ubiquity Pressin kanssa.

Vuosi 2019

Vuonna 2019 kustantamo otti käyttöön ja vakiinnutti julkaisuprosessin käytännöt yhteistyössä Ubiquity Pressin kanssa. Perehdyttiin siihen, miten kirjojen ja lehtien editointi, taitto ja oikoluku samoin kuin sähköinen julkaiseminen, tarvepainatus ja indeksointi järjestetään Ubiquity Pressin kautta. Kehitettiin käytännöt julkaisujen tehokkaaseen tiedotukseen ja levittämiseen. Otettiin käyttöön alustat, jotka helpottavat kirjojen ja lehtien hallinnointia. Myös vertaisarviointikäytäntöjä tehostettiin sekä kehitettiin toimitusneuvoston työtapoja ja julkaisujen hyväksymisprosessia.

Kustantamolle tarjottiin vuosina 2017–2019 yhteensä noin neljääkymmentä kirjaa, kuutta lehteä sekä kahta kirjasarjaa. Loppuvuonna 2019 noin 20 kirjaa, kaksi lehteä ja yksi kirjasarja olivat toimitusneuvoston aktiivisessa käsittelyssä. Ensimmäiset valmiit julkaisut (kolme kirjaa ja kaksi lehteä) ilmestyivät alkuvuonna 2020. Samassa yhteydessä Helsinki University Press järjesti julkistamistilaisuuden.

- Kustantamon kirjat: <https://hup.fi/site/books/>
- Kustantamon lehdet: <https://hup.fi/site/journals/>

Neuvottelut Helsinki University Pressin asemasta ja rahoituksesta yliopistossa saatiin päätökseen keväällä 2019: yliopiston talousjohtoryhmä päätti, että HUP on yliopiston kirjaston alainen elin, jonka toiminnan käytännön toteutuksesta vastaa Gaudeamus. Samalla kustantamon rahoitus varmistettiin: rahoitus osoitetaan kirjastolle, ja Gaudeamus laskuttaa kirjastoa toteuttamistaan HUP-palveluista. Tämän päätöksen myötä tilanne vakiintui organisaation ja resurssien puolesta sellaiseksi, että kustantamo voi suunnitella toimintaansa pitkäjänteisesti. Kesällä 2019 kustantamoon rekrytoitiin viestintä- ja julkaisukoordinaattori Anna-Mari Vesterinen. Kustantamolle vuokrattiin oma työtila.

Helsinki University Pressin lanseerauspäivä oli 26.2.2020, jolloin rehtorin avaamassa tilaisuudessa esiteltiin ensimmäiset julkaisut.

Helsinki University Pressin tarkempi toimintakertomus on liitteenä (liite nro 2).

Helda Open Books

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli lisätä ja kehittää avointa julkaisemista julkaisuarkisto Helda-julkaisuarkistossa. Julkaisemista Heldassa kehitettiin luomalla uusi virtuaalikirjakokoelma, *Helda Open Books*, joka toimii näyteikkunana yliopistolaisten julkaisuille: se nostaa esiin laadukkaan valikoiman Helsingin yliopiston tutkijoiden tuottamia avoimia monografioita ja kokoomateoksia. Konsepti julkistettiin 4.10.2019 järjestetyssä ”Avoimet julkaisuväylät Helsingin yliopistossa” -tilaisuudessa.

Helda Open Books -kokoelman tarkoituksena on kannustaa tutkijoita julkaisemaan tuotantoaan avoimesti Heldassa ja muualla sekä lisätä tietoisuutta avoimesta julkaisemisesta. Kokoelmassa julkaistaan kiinnostavia, tieteellisesti ajankohtaisia, opetukseen ja tutkimukseen liittyviä teoksia sekä eri tieteenalojen klassikoita. Kokoelmaan on takautuvasti nostettu muutamia paljon käytettyjä teoksia.

Keväällä 2020 Helda Open Books -palvelussa oli yli sata avointa kirjaa, mukana myös HY:n tutkintovaatimuksissa olevia kurssikirjoja. Kirjaston tavoitteena on saada kurssikirjoista avoimia versioita neuvottelemalla kustantajien kanssa sekä neuvoa opettajia ja tutkijoita miten avoimia kirjoja voi julkaista Helda Open Booksissa.

Yksi avoimen sähköisen julkaisemisen tärkeistä piirteistä ovat julkaisujen pysyvät tunnisteet (persistent identifier, PID), joita käytetään elektronisten aineistojen identifiointiin sekä löytyvyyden ja näkyvyyden varmistamiseen. Hankkeessa luotiin ja linjattiin kirjaston metadata- ja pysyvien tunnisteiden käyttöä kirjaston omilla julkaisualustoilla julkaistuille dokumenteille. Samalla luotiin työprosessit ja ohjeistus pysyvien tunnisteiden käyttöön.

Helda Open Books -kokoelman teokset saavat DOI-tunnisteen (Digital Object Identifier), joka lisää niiden kansainvälistä näkyvyyttä. Teokset julkaistaan Creative Commons CC BY (4.0) -lisenssillä, joka täsmentää teosten käyttöehtoja: CC BY -lisenssi edellyttää, että tekijöihin viitataan, kun teosten tietoja käytetään. Kokoelman teokset kuvaillaan tietokantoihin, jotta ne leviävät paremmin ja näkyvät hakukoneille. Teoksille on saatavilla myös altmetriikka-työkalut ja lataustilastot.

Monografiat avoimiksi -sivuhanke

Hankkeen viimeisenä syksynä, 2019, päätettiin hakea rahaa yliopistolta jo julkaistujen kirjojen avaamiseen. Yliopisto myönsi rahoituksen: syksyn 2019 ja kevään 2020 aikana avattiin yhteensä 54 monografiaa, jotka olivat Julkaisuforumiluokituksen luokassa kolme.

Teokset ovat avoinna luettavissa kustantajan palvelussa ja ne on rinnakkaistallennettu *Helda Open Books* -kokoelmaan.

Tässä sivuhankkeessa koottiin tietoa kustantajien OA-kirjakäytännöistä, julkaisuprosessista ja hinnoittelumalleista sekä selvitettiin tarvittavia sopimuksia (kirjoittajan ja kustantajan välillä, kustantajan ja kirjaston välillä).

Editori-palvelu

Hankkeessa haluttiin tarjota tutkijoille ja opiskelijoille julkaisualusta avointen lehtien julkaisemiseen. Hankkeen aikana valmisteltu avointen elektronisten lehtien julkaisemiseen tarkoitettu Editori-palvelu avattiin toukokuussa 2019.

Editori on tarkoitettu HY:n avoimeen tieteellisesti suuntautuneeseen julkaisemiseen ja tiedejulkaisujen parhaiden käytäntöjen oppimiseen. Editorin kautta julkaistavat lehdet voivat olla tutkimusjulkaisuja tai

muita lehtiä, esimerkiksi opiskelijalehtiä. Editoria voi käyttää myös julkaisukäytäntöjen opetukseen ja harjoitteluun esimerkiksi tohtorikoulujen seminaareissa.

Editori on maksuton Helsingin yliopiston henkilökunnalle ja opiskelijoille. Editori-portaali sijaitsee osoitteessa <https://journals.helsinki.fi>. Editori-työkalulla julkaistavien lehtien lisäksi portaalista löytyy myös muita Helsingin yliopiston avoimia lehtiä. Palvelu toimii [Open Journals Systems](#) (OJS) -järjestelmän julkaisualustalla.

Lehtien toimittajat ja toimituskunnat vastaavat lehtien sisällöstä, kirjasto vastaa julkaisualustan ylläpidosta ja teknisestä tuesta ja käytön neuvonnasta. Kirjasto on tehnyt Editori-palvelusta suomen- ja englanninkielisen verkko-oppaan (<https://libraryguides.helsinki.fi/editori/avoinlehti>) ja perustanut palveluosoitteen: editori@helsinki.fi.

Editori-palvelua pilotoidaan projektina kolmen vuoden ajan vuosina 2020–2022. Vuodenvaihteessa 2019-2020 palvelussa oli 7 lehteä.

Hankkeen jälkeen: Jatkotoimenpiteitä ja ehdotuksia

[Avoimen julkaisemisen kansalliset linjaukset](#) edellyttävät, että vertaisarvioidut tutkimusartikkelit ja konferenssijulkaisut ovat välittömästi avoimia 1.1.2022 alkaen. Julkaisukohtainen maksujen seuranta täytyy todennäköisesti raportoida lähitulevaisuudessa OKM:lle. Myös tutkimusrahoittajien Plan S -toimeenpanosuunnitelma edellyttää useita toimenpiteitä yliopistolta ja kirjastolta.

Tarvitsemme tarkempaa kirjoittajamaksujen seurantaa lisätäksemme maksujen läpinäkyvyyttä. Tutkijat tarvitsevat tukea ja tietoa monimutkaisella avoimen julkaisemisen kentällä. Tarvitsemme Plan S -yhteensopivia julkaisukanavia.

Koska tällä hetkellä tietoa saadaan niin monista eri lähteistä ja eri muodoissa, sen jalostaminen hyötykäyttöön on hyvin työlästä. Hankkeen aikana kartoitettiin eri lähteitä ja formaatteja: tiedonkeruussa käytettiin esimerkiksi tutkimustietojärjestelmää, julkaisumetriikkavälineitä, hankintajärjestelmiä, SAP-talousjärjestelmää, kustantajien Excel-taulukoita ja hallintaliittymiä, Efecte-tikettijärjestelmää, wikialustaa ja kirjaston omaa levyasemaa.

Kehitämme kirjastossa tiedonkeruuta edelleen. Julkaisemisen tukipalveluissa tarkastellaan myös HY:n julkaisukulttuuria ja tehdään tarkempia analyyskejä julkaisutrendeistä ja julkaisemisen kustannuksista. Hankkeessa tämäntyyppistä uutta työtä jo tehtiin, ja on nähtävissä, että myös hankinta- ja kokoelmatyö muuttuvat tähän suuntaan.

Hanke esittää seuraavia tavoitteita vuodesta 2020 eteenpäin:

- Tehdään avoin julkaiseminen tutkijalle helpoksi.
- Kohdistetaan resursseja avoimuuteen – julkaisujen välitön avoimuus lisää HY:n tutkimuksen näkyvyyttä ja vaikuttavuutta.
- Hyödynnetään kirjoittajamaksualennukset ja avoimen julkaisemisen sisältävät tilaussopimukset kattavasti: julkaisemisesta ei makseta enempää kuin on välttämätöntä.
- Tehostetaan ja keskitetään hallinnollisia prosesseja, jotka liittyvät avoimeen julkaisemiseen ja erityisesti kirjoittajamaksuihin – asiantuntijatyön määrä ei yliopistossa kasva.

- Torjutaan saalistajalehtiä mm. neuvonnan ja rahoituksen ohjausvaikutuksen avulla.
- Lisätään JUFO-artikkeleiden (julkaisutasot 1–3) määrää.

Ehdotus kirjoittajamaksujen hallinnoinnista

Hankkeen kokemusten perusteella kirjoittajamaksujen keskittäminen yhdelle taholle on järkevää ja kirjasto voisi palvelukeskuksena hallinnoida maksuja. Jos kirjasto vastaisi kirjoittajamaksujen hallinnoinnista keskitetysti, se tarvitsisi merkittävän lisärahoituksen.

Kirjasto ehdottaa, että se perustaa APC-palvelun, joka maksaa keskitetysti avoimen julkaisemisen kirjoittajamaksuja. Kirjasto esittää seuraavaa:

Palvelun saa julkaisulle, joka täyttää seuraavat kriteerit:

- vertaisarvioitu JA
- artikkeli (julkaisutyyppi A) JA
- julkaistaan CC-lisenssillä JA
- julkaistaan JUFO-luokassa 1-3 JA
- välittömästi avoin julkaisu (Plan S -linjausten mukaisesti ei embargoa; myös rinnakkaistallennettavat sisältyvät palveluun) – ei pelkkiä hybridijulkaisuja (Plan S sallii vain ns. transformatiivisen hybridin).

Palvelun saa ”corresponding author”, joka on:

- Helsingin yliopiston opettaja, tutkija tai jatko-opiskelija JA
- HY/HYKS-affilioitunut julkaisusopimuksen allekirjoittamisen hetkellä.

Palvelun sisältö:

- 100% kohtuullisesta artikkelimaksusta,
- APC-maksun lisäksi myös kirjoittajalle tulevat muut sivu- ja kuvamaksut ym. maksut.

Miten kirjasto palvelee kirjoittajaa?

- Neuvoa kirjoittajia ja viestii APC-palvelusta.
- Maksaa APC-laskun. APC voi myös sisältyä kirjaston jo maksamaan tilausmaksuun.
- Tarkastaa ”corresponding authorin” affiliaation.
- Käsittelee laskut saapumisjärjestyksessä; kirjasto ei hyvitä jo maksettuja APC-laskuja.
- Seuraa APC-maksujen ja avoimen julkaisemisen kustannuksia (ml. OKM:n julkaisutiedonkeruu). Jos APC-palvelun rahoitus uhkaa loppua, kirjasto neuvottelee asiasta rehtorin kanssa
- Vastaa julkaisujen tallentamiseen, importointiin, raportointiin ja vaikuttavuuteen liittyvistä palveluista.
- Osallistuu avoimeen julkaisemiseen liittyvään yhteistyöhön ja edistää tarkoituksenmukaisia ratkaisuja (kansallisesti ja kansainvälisesti).

Mitä kirjoittajan tulee tehdä?

- Lähettää kirjastoon pyyntö APC- maksun maksamisesta (lomake).
- Allekirjoittaa kustannussopimus.

Muutos kirjastotyössä

Kirjastotyö on nopeassa muutoksessa: työn painopisteeksi on tulossa avoimen julkaisemisen tukeminen. Kirjaston kaikkien yksiköiden palvelut kehittyvät kohti avointa tiedettä ja avointa julkaisemista. Avoin tiede muuttaa perinteistä kirjastotyötä, organisaation rakennetta, budjetointia, aineistopolitiikkaa ja kirjastolaisten toimenkuvia.

Avoimen julkaisemisen palvelukeskus -hankkeen aikana on luotu useita uusia palveluita ja käytäntöjä sekä parannettu aiempia. Uudet palvelut madaltavat kynnystä avoimeen julkaisemiseen ja tarjoavat uusia väyliä ja tapoja yliopistolaistoteuttaa avointa julkaisemista.

Avoimen julkaisemisen kenttä on voimakkaassa muutoksessa ja kirjaston palveluiden tulee kehittyä kentän mukana. Hyvän palvelukonseptin luonti on prosessi, jossa tarvitaan tietoa *asiakkaan tarpeista*: siinä reagoidaan ja muokataan palveluita yliopistolaisten tarpeiden mukaisiksi.

Kirjastossa tarvitaan jatkossakin *osaamista* uusien palveluiden kehittämisessä – niiden määrittelyssä ja muotoilussa, rakenteiden ja toimintatapojen luomisessa. Yliopistoa eteenpäin vievä ja kirjasto-organisaation kannalta onnistunut muutos edellyttää kirjaston henkilöstön osaamisen kehittämistä, projektimaista työskentelytapaa ja joustavaa organisaatorakennetta kirjastossa.

Hankkeen aikana havaittiin, että avoimen julkaisemisen asiat eivät järjestäydy nykyisen organisaatiokaavion mukaan kovinkaan optimaalisesti: avoimen julkaisemisen tehtäviä on hajautettu usealle taholle, mutta toiminnoissa on silti sekä päällekkäisyyttä että sirpaloitumista ja kokonaiskuva julkaisemisesta jää hahmottumatta. Hankkeessa tehtiin yhteistyötä yliopiston tutkimushallinnon ja talouspalvelujen kanssa – tätä yhteistyötä jatketaan hankekauden jälkeenkin.

On selvää, että avoimen ja digitaalisen julkaisemisen osaamista tarvitaan jatkossa yhä enemmän. Kirjaston työntekijöiden tulee pysyä ajan tasalla julkaisukulttuureista, niiden muutoksista ja trendeistä. Yksi avoimen julkaisemisen piirteistä ovat esimerkiksi niin kutsutut saalistajalehdet ja -kustantajat (predatory publishing), joiden päätavoite on saada kirjoittajilta julkaisumaksuja – käsikirjoitusta ei välttämättä julkaista tai vertaisarviointi on puutteellista. Lehtien laadun luotettava arviointi on haaste tutkijoille ja kirjastolle. Tätä osaamista tulee kirjastossa kasvattaa. Kirjastolaisten tulee myös oppia lisää pysyvistä tunnisteista ja CC-lisensseistä. Samoin kirjoittajamaksuihin liittyvä työ tulee lisääntymään kirjastossa ja osaamista tarvitaan yhä enemmän. Julkaisemiseen liittyviä tietoja tarvitaan avoimen julkaisemisen johtamisessa, suunnittelussa ja raportoinnissa.

Hankkeen tilaisuudet, esitykset, julkaisut ja osallistumiset konferensseihin ja seminaareihin

Esitykset ja hankkeen järjestämät tilaisuudet

9.5.2017 kirjasto järjesti [Digitaaliset resurssit tutkimuskäytössä](#) -seminaarin, jossa perehdyttiin mm. avoimeen kulttuuriperintöaineistoon ja tiedonlouhintaan.

18.5.2017 Marjo Kuusela piti [esityksen](#) avoimen julkaisemisen tukemisesta STKS:n seminaarissa Tietoresurssit ja avoimet aineistot.

5.–7.7.2017 Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche eli [Liber-konferenssi](#): Marjo Kuuselalla oli yhteisesitys Niklas Alenin (SKS) kanssa: kirjasto on SKS:n kanssa mukana OA-monografioiden julkaisuhankkeessa, jossa kokeiltiin kirjastokonsortiomallia mahdollisena OA-monografioiden kustantamismallina.

Elokuussa 2017 Helsinki University Pressin Wine and Cheese -ilta, jossa kustantamoa esiteltiin pääosin professorikunnalle.

Joulukuussa 2017 Helsinki University Pressin esittelytilaisuus humanistisen tiedekunnan tutkijoille.

Elokuussa 2018 pyöreän pöydän tilaisuus avoimesta julkaisemisesta yhteistyössä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa. Tilaisuudessa oli läsnä muun muassa Suomen Akatemian, opetus- ja kulttuuriministeriön, Tieteellisten seurain valtuuskunnan sekä useiden yksityisten tiederahoittajien edustajia. Tilaisuuden seurauksena perustettiin yhteistyössä SKS:n kanssa avointen tiedejulkaisujen rahoitusta pohtiva työryhmä, joka toimii TSV:n piirissä.

Marraskuussa 2018 Knowledge Exchange Open Access Monographs Workshop Brysselissä. Leena Kaakinen kutsuttuna puhujana.

Kesäkuussa 2019 Association of European University Presses -järjestön (AEUP) konferenssi Brnossa, Tšekissä. Leena Kaakinen kutsuttuna puhujana.

4.10.2019 Avoimet julkaisuväylät Helsingin yliopistossa -tilaisuus. Kouluttajina Aino Rajala, Marjo Kuusela, Kimmo Koskinen ja Markku Roinila.

13.11.2019 etäluento Seinäjoen AMK:in kirjastoalan opiskelijoille otsikolla Avoin tiede ja julkaiseminen. Kouluttajina Marjo Kuusela ja Markku Roinila.

Osallistuminen konferensseihin ja seminaareihin, työ- ja opintomatkat

16.–17.5.2017 [Association of the European University Presses conference workshop](#), Tukholman yliopiston kirjasto: Kustantamojen ja kirjastojen edustajien tapaaminen, kustantamojen avoimenjulkaisemisen toimintamallien esittelyä, verkostoitumista. Osallistujat Marjo Kuusela ja Kimmo Koskinen (kirjasto), Aino Rajala (Gaudeamus).

Keväällä 2017 Leena Kaakinen, Aino Rajala, Marjo Kuusela ja Kimmo Koskinen matkustivat Lontooseen ja Cambridgeen tapaamaan keskeisiä brittiläisiä Open Access -tiedekustantajia: UCL Press, Open Book Publishers sekä Ubiquity Press. He tutustuivat myös Cambridgen yliopiston Scholarly Communications -yksikköön. Matka antoi paljon lisätietoa avoimen julkaisemisen mallista ja sen erilaisista toteutustavoista, samoin erilaisista institutionaalisista ratkaisuista julkaisutoiminnan taustalla.

Syyskuussa 2017 [OASPA Conference 2017](#) – Open Access Scholarly Publishing Conference, Lissabon. Open Access -kustantamisen uudet käytännöt, avoimen tieteen toimintatavat, verkostoituminen. Osallistujat Gaudeamuksen Leena Kaakinen ja Aino Rajala.

Marraskuussa 2017 Munin Conference on Scholarly Publishing -konferenssi Tromssan yliopistossa. Osallistuja Leena Kaakinen.

5.–6.10.2017 kaksi kirjastokollegaa muista yliopistoista tutustui avoimen julkaisemisen toimintaamme.

25.9.2017 Tampereen yliopiston kirjaston ja Tampere University Pressin edustajien vierailu. Osallistujat kirjaston hanketyöntekijät.

6.9.2017 Vierailu ja tutustuminen Aalto-yliopiston julkaisualustoihin ja -prosesseihin Aalto-yliopistossa. Osallistujat kirjaston hanketyöntekijät.

13.–14.2.2018 Yliopistokustantamoiden ja kirjastojen foorumi [Redux](#)-konferenssi Lontoossa. Osallistujat Marjo Kuusela, Aino Rajala (Gaudeamus) ja Leena Kaakinen (Gaudeamus).

Syyskuussa 2018 [OASPA Conference 2018](#) – Open Access Scholarly Publishing Conference, Wien. Osallistuja Aino Rajala (Gaudeamus)

9.–11.4.2018 United Kingdom Serials Group eli [UKSG-konferenssi 2018](#) – avoin julkaiseminen on UKSG-konferenssien keskeinen aihe. Osallistuja Marjo Kuusela.

8.–10.4.2019 [UKSG-konferenssi 2019](#) – avoin julkaiseminen on UKSG-konferenssien keskeinen aihe. Osallistuja Päivi Lammi.

26.–28.6.2019 [Liber 2019 -konferenssi](#) ja Ubiquity Press Network -tapaaminen. Osallistuja Markku Roinila.

15.–17.10.2019 [Force2019](#) -konferenssi Edinburghissa. Osallistuja Marjo Kuusela.

Kesäkuussa 2019 Association of European University Presses (AEUP) -konferenssi Brnossa Tšekissä. Leena Kaakinen kutsuttuna puhujana kertoi HUP:n toiminnasta.

Sisäiset koulutukset kirjastolaisille hankkeen aikana

Syksyllä 2017 järjestettiin kaksiosainen Sanoista tekoihin – Avoimen tieteen työpaja -koulutus 29.8. ja 15.9. vuonna 2017. Aiheina olivat avoimen julkaisemisen perusteet ja OA-kustantajien evaluointimenetelmät. Osallistujia oli 42, kouluttajina Marjo Kuusela ja Markku Roinila.

11.10.2017 Incites-tietokannan koulutus hankinnan ja kokoelmatyön tarpeisiin sisälsi julkaisupaikkojen ja -trendien analyysin harjoittelua. Osallistujia oli 12, kouluttajana Eva Isaksson.

19.3.2018 HULib-opiston tilaisuudessa aiheina olivat avoimen julkaisemisen alustat ja kirjoittajamaksut. Perehdytys oli kirjaston henkilöstölle, osallistujia oli 37. Kouluttajina Marjo Kuusela, Kimmo Koskinen, Markku Roinila.

Talvella 2018–2019 järjestettiin kolmiosainen Avoin tiede ja aineistot -koulutus järjestettiin 14.12.2018, 16.1.2019 ja 1.2.2019. Aiheet liittyivät avoimen julkaisemisen perusasioihin erityisesti aineistojen näkökulmasta. Osallistujia oli yhteensä 77. Kouluttajina Markku Roinila ja Marjo Kuusela.

Kirjastolaisten julkaisuja

Informaatiotutkimus-lehdessä julkaistu artikkeli [Open access -kustantajien arviointi tieteellisen kirjaston näkökulmasta/Mika Holopainen, Marjo Kuusela, Markku Roinila](#)

Suomen yliopistokirjastojen neuvoston blogiartikkeli: [Avoimen julkaisemisen kirjoittajamaksukäytännöt Suomen yliopistoissa](#). Kirjoittajana ja mukana työryhmässä Marjo Kuusela.

[Avoin julkaiseminen OA-kustantajien näkökulmasta – COASP 2018 –konferenssi kartoitti tiedejulkaisemisen kenttää / Kimmo Koskinen](#), osittain hankkeeseen liittyvä.

[Toisiaan täydentävät julkaisuväylät – avoimen julkaisemisen palvelukokonaisuus kehittyy Helsingin yliopistossa / Juuso Ala-Kyyny](#)

[Helda Open Books tarjoaa avoimen julkaisuväylän tutkijoille ja opettajille / Juuso Ala-Kyyny](#)

[Uusi Editori-palvelu sopii avoimeen julkaisemiseen ja opetuksen tueksi – palvelu lanseerataan keväällä / Juuso Ala-Kyyny](#)

[Monipuolinen Editori avaa uusia mahdollisuuksia julkaisemiseen ja opetukseen / Juuso Ala-Kyyny](#)

[Testissä uudet preprint-arkistot OSF ja Science Open / Markku Roinila](#), osittain hankkeeseen liittyvä.

[Alternative access – Vaihtoehtoinen saatavuus monen keinon kokonaisuus / Juha Leppämäki \(Signum 1/2020\)](#), osittain hankkeeseen liittyvä

[Helsingin yliopiston kirjaston järjestämä Kuka omistaa julkaisusi? Avoimen tieteen iltapäivä -tapahtuma / Juuso Ala-Kyyny](#), osittain hankkeeseen liittyvä.

Liitteet

Liite 1: Projektisuunnitelma: [Projektisuunnitelma Avoimen julkaisemisen palvelukeskus 1.0.docx](#)

Liite 2: Helsinki University Pressin toimintakertomus 2017-2019 / Aino Rajala

Vuosi 2017

Hankkeen tavoite oli rakentaa Helsingin yliopistolle korkeatasoinen Helsinki University Press -kustantamo, jonka julkaisut ovat avoimesti saatavilla. Sen toteuttajina olivat Helsingin yliopiston kirjasto sekä Gaudeamus, Helsingin yliopiston rahastojen omistama kustantamo. Gaudeamuksesta HUP:n perustamista ohjasi kustannusjohtaja Leena Kaakinen. Kirjastossa projektia ohjasivat ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen ja palvelujohtaja Marja Hirn. Työ Helsinki University Pressin perustamiseksi aloitettiin alkuvuonna 2017 hankkeen projektirahoituksen varmistuttua. Tällöin rekrytoitiin kustantamoon toimituspäällikkö Aino Rajala. Kirjastosta projektikoordinaattoriksi nimitettiin tietoasiantuntija Marjo Kuusela, ja hankkeeseen osallistui myös muita kirjaston asiantuntijoita (mm. Kimmo Koskinen ja Markku Roinila).

Yhteistyössä Helsingin yliopiston kirjaston asiantuntijoiden kanssa kustantamo käynnisti aluksi laajan markkinaselvityksen erilaisista avoimen julkaisemisen mahdollistavista alustoista. Selvityksessä perehdyttiin julkaisemisen teknisiin toteutuksiin, standardeihin ja muiden yliopistojen parhaisiin käytänteisiin. Sekä

avoimen lähdekoodin järjestelmien (Public Knowledge Projectin Open Monograph Press ja Open Journal Systems) että kaupallisten toimittajien tarjoamat mahdollisuudet ja niiden hinnat tutkittiin. Selvitystä varten käytiin läpi kirjojen ja lehtien avoimen julkaisemisen prosesseja kustantajan, kirjaston ja tutkijan näkökulmasta. Koska avoin julkaiseminen on monimuotoinen ja alati kehittyvä ilmiö, sen sateenvarjon alle mahtuu toisiinsa liittyviä prosesseja sekä eri toimijoita, järjestelmiä ja palveluntarjoajia. Julkaisualusta hankittiin yliopistolle loppuvuodesta 2017 Ubiquity Pressiltä.

Tietoa hankittiin myös osallistumalla tiedekustantamisen konferensseihin: Association of European University Presses (AEUP) -konferenssiin Tukholmassa toukokuussa 2017 (Rajala, Kuusela), avointen tiedekustantajien COASP-konferenssiin Lissabonissa syyskuussa 2018 (Rajala, Kaakinen) sekä Munin Conference on Scholarly Publishing -konferenssiin Tromssan yliopistossa marraskuussa 2017 (Kaakinen).

Keväällä 2017 Leena Kaakinen, Aino Rajala, Marjo Kuusela ja Kimmo Koskinen matkustivat Lontooseen ja Cambridgeen tapaamaan keskeisiä brittiläisiä open access -tiedekustantajia: UCL Press, Open Book Publishers sekä Ubiquity Press. Cambridgessa he kävivät tutustumassa myös Cambridgen yliopiston Scholarly Communications -yksikköön. Matka antoi paljon lisätietoa avoimen julkaisemisen mallista ja sen erilaisista toteutustavoista, samoin erilaisista institutionaalisista ratkaisuista julkaisutoiminnan taustalla.

Lisäksi perehdyttiin siihen, kuinka käsikirjoitusten vastaanottaminen, vertaisarviointi, käsikirjoitusten editointi, taitto, oikoluku, markkinointi ja jakelu on organisoitu muissa vastaavissa tiedekustantamoissa, sekä luotiin malli HUPin tulevaa toimintaa varten. Aloitettiin myös tiedustelut toimitusneuvoston kokoamiseksi. Lisäksi tilattiin avoimen tiedekustantamisen koulutus, jonka UCL Press räätälöi HUPia varten ja joka pidettiin tammikuussa 2018 (osallistujina Aino Rajala ja Leena Kaakinen). Kustantamolle luotiin visuaalinen ilme, joka on sukua Helsingin yliopiston ilmeelle. Teetettiin tarvittavat tiedotusmateriaalit: kustantamon logo, tulevien julkaisujen kansi- ja taittopohjat, käyntikortit sekä tärkeimpänä kustantamon verkkosivut. Tiedotustyön tärkeä tavoite oli käsikirjoitusten hankkiminen, ja sitä varten yliopistolaisille pidettiin kaksi tiedotustilaisuutta: elokuussa 2017 Wine and Cheese -ilta, jossa kustantamoa esiteltiin pääosin professorikunnalle, sekä joulukuussa 2017 pidettiin vastaava tilaisuus humanistisen tiedekunnan tutkijoille. Tärkeä osa tiedotusta oli yliopistolaisten suora kontaktointi: tutkijoita tavattiin kasvatusten tai heitä lähestyttiin sähköpostitse. Kustantamossa oli vuonna 2017 käsittelyssä kaksi kirjakäsikirjoitusta ja kaksi lehteä.

Hankkeelle perustettiin ohjausryhmä, johon tuolloin kuuluivat professori ja teologisen tiedekunnan dekaani Ismo Dunderberg, palvelujohtaja Marja Hirn, kustannusjohtaja Leena Kaakinen, professori Markku Löytönen, ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen, projektikoordinaattori Marjo Kuusela sekä toimituspäällikkö Aino Rajala.

Vuosi 2018

Vuoden 2018 aikana kustantamo loi oman julkaisuprosessinsa ja kehitti sen tarpeisiin asiakirjapohjia, muun muassa kirjaehdotuslomakkeen, lehtiehdotuslomakkeen, kirjasarjan ehdotuslomakkeen, tekijäohjeita, vertaisarviointiohjeita sekä kustannussopimuspohjat erilaisille julkaisuille.

Huhti–toukokuussa 2018 järjestettiin kustantamon kirjoituskutsu (Call for Proposals), jolla etsittiin kirjakäsikirjoituksia. Kutsun seurauksena kustantamoon tuli 15 käsikirjoitusehdotusta eri aloilta (historia, kasvatustiede, filosofia, kaupunkisuunnittelu, museologia, etnografia, kirjallisuustiede).

Kevään aikana rekrytoitiin jäsenet kustantamon toimitusneuvostoon (Academic Board), jonka tehtävänä on vastata kustantamon julkaisupäätöksistä. Toimitusneuvosto kokoontui ensimmäistä kertaa kesäkuussa 2018. Se käsitteli kaikki kirjoituskutsun kautta tulleet käsikirjoitukset sekä muut prosessissa olevat julkaisut (kirjat, lehdet ja kirjasarjat) ja teki ensimmäiset julkaisupäätökset syyskuussa 2018. Kustantamo loi

vertaisarviointikäytännöt ja järjesti sisään tulleiden käsikirjoitusten ja julkaisuehdotusten vertaisarvioinnin pääosin kansainvälisten asiantuntijoiden avulla. Kustantamon viestintää vahvistettiin ottamalla käyttöön Twitter-tili keväällä 2018 sekä viestimällä kirjoituskutsusta ja toimitusneuvostosta laajasti. Kustantamon julkaisualusta ja siihen liittyvät verkkosivut otettiin käyttöön marraskuussa 2018 yhteistyössä Ubiquity Pressin kanssa.

Julkaisujen hankkimistyötä jatkettiin tapaamalla yliopiston tutkijoita eri aloilta ja kartoittamalla potentiaalisia aloja, aiheita ja tekijöitä. Mahdollisista julkaisuista neuvoteltiin useiden tahojen kanssa. Kustantamoa esiteltiin muun muassa humanistisen ja teologisen tiedekunnan tilaisuuksissa sekä eri alojen tutkimusryhmille. Julkaisujen hankkimistyön tehostamiseksi selvitettiin mahdollisuuksia rekrytoida kustantamoon julkaisukoordinaattori.

Tiedonhakua ja verkostoitumista jatkettiin osallistumalla yliopistokustantamoiden Redux-konferenssiin Lontoossa helmikuussa 2018 (Leena Kaakinen, Aino Rajala, Marjo Kuusela), avointen tiedekustantajien COASP-konferenssiin Wienissä syyskuussa 2018 (Rajala) sekä Knowledge Exchange Open Access Monographs Workshopiin marraskuussa 2018 (Leena Kaakinen kutsuttuna puhujana).

Vaikuttamistyötä Suomessa tehtiin keskustelemalla tiederahoittajien kanssa sekä järjestämällä yhteistyössä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa elokuussa 2018 pyöreän pöydän tilaisuus avoimesta julkaisemisesta. Tilaisuudessa oli läsnä muun muassa Suomen Akatemian, opetus- ja kulttuuriministeriön, Tieteellisten seurain valtuuskunnan sekä useiden yksityisten tiederahoittajien edustajia. Tilaisuuden seurauksena perustettiin yhteistyössä SKS:n kanssa avointen tiedejulkaisujen rahoitusta pohtiva työryhmä, joka toimii TSV:n piirissä.

Vuosi 2019

Vuonna 2019 kustantamo otti käyttöön ja vakiinnutti julkaisuprosessin käytännöt yhteistyössä Ubiquity Pressin kanssa. Pehdyttiin siihen, kuinka kirjojen ja lehtien editointi, taitto ja oikoluku samoin kuin sähköinen julkaiseminen, tarvepainatus ja indeksointi järjestetään Ubiquity Pressin kautta. Käytännöt julkaisujen tehokkaaseen tiedotukseen ja levittämiseen kehitettiin. Otettiin käyttöön alustat, jotka helpottavat kirjojen ja lehtien hallinnointia.

Myös vertaisarviointikäytäntöjä tehostettiin sekä kehitettiin toimitusneuvoston työtapoja ja julkaisujen hyväksymisprosessia. Kustantamolle oli tarjottu vuodesta 2017 lähtien yhteensä noin neljäkymmentä yksittäistä kirjaa, kuutta lehteä sekä kahta kirjasarjaa, ja näistä noin 20 kirjaa, kaksi lehteä ja yksi kirjasarja oli toimitusneuvoston aktiivisessa käsittelyssä loppuvuonna 2019. Ensimmäiset valmiit julkaisut (kolme kirjaa ja kaksi lehteä) ilmestyivät alkuvuonna 2020. Samassa yhteydessä Helsinki University Press lanseerattiin järjestämällä julkistamistilaisuus sekä tiedottamalla kustantamosta ja julkaisuista entistä laajemmalle.

Vaikuttamistyötä avoimen julkaisemisen rahoituksen kehittämiseksi jatkettiin Suomessa pitämällä yhteyttä muihin tiedekustantajiin, tiederahoittajiin ja viranomaisiin. Lisäksi koordinoitiin aktiivisesti avointen tiedejulkaisujen rahoitusta pohtivan työryhmän työtä yhteistyössä SKS:n kanssa. Kustannusjohtaja Leena Kaakinen toimi aktiivisesti myös Tieteellisten seurain valtuuskunnan vetämässä avoimen tieteen koordinaatiossa.

Tiedonhakutyötä ja verkostoitumista jatkettiin osallistumalla kansainvälisiin konferensseihin: Leena Kaakinen matkusti Association of European University Presses (AEUP) -konferenssiin Brnossa Tšekissä kesäkuussa 2019 kutsuttuna puhujana ja kertoi siellä HUP:n toiminnasta.

Neuvottelut Helsinki University Pressin asemasta ja rahoituksesta yliopistossa saatiin keväällä 2019 päätökseen: yliopiston talousjohtoryhmä päätti, että HUP on yliopiston kirjaston alainen elin, jonka

toiminnan käytännön toteutuksesta vastaa Gaudeamus. Samalla kustantamon rahoitus varmistettiin: rahoitus osoitetaan kirjastolle, ja Gaudeamus laskuttaa kirjastoa toteuttamistaan HUP-palveluista. Tämän päätöksen myötä tilanne vakiintui organisaation ja resurssien puolesta sellaiseksi, että kustantamo voi suunnitella toimintaansa pitkäjänteisesti. Kesällä 2019 kustantamoon rekrytoitiin viestintä- ja julkaisukoordinaattori Anna-Mari Vesterinen. Samalla kustantamolle vuokrattiin oma työtila.